Elit, urval, de bästa, grädden

Ylva Gustafsson är chefredaktör för *Ikaros* och forskare i filosofi vid Åbo Akademi.

Vad är en elit? Ett svar är att eliten är de som har makten: kungar, kejsare, presidenter, chefer. Ett annat svar är att eliten är de som är bäst: elitidrottare, nobelpristagare, experter, professorer. Ett tredje svar är att eliten är samhällets grädda: adeln, de rika, och idag ofta Tech miljonärerna. Många vill även tala om kultureliten och då kan man tänka på berömda författare, konstnärer, musiker. Men vi kan också tala om vissa former av kultur som elitistisk.

Detta nummer av *Ikaros* har temat eliter. Trots att begreppet elit pekar i många riktningar säger begreppet också något om vår samtid. Idag lever vi i demokratiska samhällen, men samtidigt präglas samhället av olika former av växande eliter och också frenetisk debatt om eliter. Inkomstklyftorna eskalerar snabbt i många länder och Tech-miljardärer dominerar inte bara idag ekonomins toppskikt utan har också blivit en intrikat del av världspolitiken. Utbildningssektorn pressas med allt hårdare krav på effektivitet i form av genomströmning och forskningsexcellens. Socialpolitiken präglas av en starkt socialdarwinistisk anda av *the survival of the fittest* där alla former av stöd för mindre bemedlade dras ned. Ett slags elitistisk anda verkar idag genomsyra våra liv på många plan.

Skribenterna i detta nummer tar sig an en rad olika teman: maktens föränderliga mönster, populism och polarisering, den rika elitens självbild, vår bild av operans elitism, den katolska kyrkans modernisering, frågan om de bästa bör styra, Claes Anderssons samhällskritiska diktning och vilka filosofer som nämns i uppslagsverk.

Alf Hornborg och **Christoffer Hornborg** diskuterar hur maktstrukturer i moderna samhällen har likheter med gamla historiska maktmönster. Forna kungars makt befästes i långa tider genom kopplingar till gudomlig-

het och ritualer där makten också byggde på folkets behov av att projicera ideal och skapa en symbol för sammanhållning. Enligt Hornborg och Hornborg fungerar makten idag genom liknande mönster av symboltänkande där bland annat klimatfrågan blivit den progressiva elitens identitetsmarkör.

Mikael Holmqvist har i flera böcker kritiskt analyserat olika svenska eliter så som den svenska kungen, den svenska handelshögskolan ”Handels” och det välbärgade Djursholm. Holmqvist fokuserar i sin artikel på mottagandet av hans böcker. Problemet är, som han beskriver det, att även forskares kritiska granskning av dagens eliter lätt leder till den smått absurda konsekvensen att elitens position etableras allt djupare. Detta menar Holmqvist att har varit ett mönster i mottagandet av hans böcker. Hur belyser man som forskare eliten utan att konsekrera den?

Operan har länge betraktats som en elitistisk kulturform. Men stämmer denna bild? **Inka-Maria Nyman** beskriver operans historia: den har växlat mellan att under början av 1600-talet ha varit ett nöje för adel och kungar, till att under senare hälften av 1600-talet och 1700-talet kommersialiseras och också bli ett folknöje, till att återigen under 1800-talet bli ett mer strikt kontrollerat och estetiserat överklassnöje. Under 1900-talet svänger pendeln igen då operan riktar sig alltmer mot den vanliga medborgaren. Trots detta kvarstår stämpeln att operan är en konstform för eliten.

Den katolska kyrkan är en institution med gammalt inflytande och stor makt. En central aspekt av den katolska kyrkans starka ställning är dess traditionsbundenhet. Men på 1960-talet genomgick den katolska kyrkan en omfattande modernisering i och med det Andra Vatikankonciliet. **Johan Erlandsson -Diáz** beskriver detta som ett historiskt vägskäl. Man beslöt bland annat att mässan skulle hållas på folkspråk, religionsfrihet betonades liksom dialog och öppenhet gentemot andra religioner. Samtidigt upplevde många detta som en anpassning till det moderna som riskerade att leda till en urvattnad form av katolicism. Enligt Erlandsson-Díaz kan man idag se flera olika läger inom den katolska kyrkan, där traditionalism och modernitet också ges flera tolkningar.

Idag lever vi i ett meritokratiskt samhälle. Utbildningssektorn präglas av ett allt hetsigare marknadstänkande där effektivitet, prestationer och excellens blivit honnörsord. Experter tillfrågas titt som tätt om det ena och det andra och det kryllar av ”spetsforskningsinstitut”. **Hugo Strandberg** ifrågasätter denna övertro på de bästa och visar hur mycket av det vi gör får sin mening genom att vi *inte* konstant rangordnar varandra i bättre och sämre grupper. Att vi alla är delaktiga, och att vi inte rangordnar är grundläggande för vad vi menar med demokrati.

Filosofins 2500 åriga historia består huvudsakligen av en lång rad manliga tänkare. Men under 1900-talet börjar det finnas allt fler kvinnliga filosofer. En av dessa är **Simone de Beauvoir**. Idag betraktas de Beauvoir som en av 1900-talets stora franska filosofer. Men när fick hon ett sådant erkännande? Denna fråga undersöker jag, **Ylva**, genom en analys av filosofiska uppslagsverk.

Martin Högstrand skriver om **Claes Anderssons** diktning. Den kan ses som ett försök att ge den osynliga, nedtryckta människan en röst i samhället. Hans diktning kan också ses som en kamp mot makten, där denna kamp inte är något främmande eller yttre utan en kamp med den egna vardagen vi lever i, och samtidigt också en kamp med att förstå oss själva.

Texterna visar hur elitistiska maktmönster på ofta intrikata sätt präglar vår förståelse av det samhälle vi lever i. Eliter förändras i takt med att samhällen förändras, men i många fall är förändringen kanske snarast fråga om att makten fått nya kläder.